

ТЕМА 4. ПЛАНУВАННЯ ЗАХОДІВ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Мета: сформувати уявлення про загальні принципи превентивного та оперативного (аварійного) планування заходів щодо зниження ризиків і зменшення масштабів НС. Ознайомитись зі змістом і структурою планів цивільного захисту об'єкта народного господарства та закладу освіти. Розглянути планувальну документацію по локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій. З'ясувати особливості планування та підготовка населення для запобігання та мінімізації наслідків НС на суб'єктах господарювання.

Оснащення: документація по плануванню заходів цивільного захисту (додатки 1-7).

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА ЗАНЯТТЯ

ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕМИ

Комплексні об'єктові навчання – навчання, що відбуваються один раз на три роки тривалістю до двох діб на всіх об'єктах господарювання, що мають категорію з ЦЗ, з кількістю робітників і службовців 300 і більше осіб, у медичних лікувально-профілактичних установах з кількістю 600 ліжок і більше.

Комплексні об'єктові тренування – тренування, що проводять один раз на три роки тривалістю до однієї доби на підприємствах, установах та в організаціях незалежно від форм власності з кількістю працівників до 300 осіб, у медичних лікувально-профілактичних установах з кількістю до 600 ліжок, а також у закладах вищої освіти.

План цивільного захисту на воєнний час – це документи, які визначають організацію і порядок переведення об'єкта з мирного на воєнний час і ведення цивільного захисту в початковий період війни.

План цивільного захисту на мирний час – це документи, які визначають організацію і порядок виконання заходів цивільного захисту з метою запобігання або зменшення можливих втрат від важких виробничих аварій, катастроф, і стихійних лих, а також ведення рятувальних та інших невідкладних робіт при їх виникненні.

Планування цивільного захисту об'єкта – це розроблення сукупності документів, у яких визначені сили і засоби, порядок і послідовність дій з метою забезпечення захисту населення, виробництва, а також виконання завдань вищих органів, пов'язаних із поданням допомоги населенню інших об'єктів і міст.

ПИТАННЯ ДЛЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

1. Загальні принципи превентивного та оперативного (аварійного) планування заходів щодо зниження ризиків і зменшення масштабів НС.
2. Зміст і структура планів цивільного захисту суб'єктів господарювання.
3. Планувальна документація по локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій.
4. Планування та підготовка населення для запобігання та мінімізації наслідків НС на суб'єктах господарювання.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

1. Організаційні та правові основи захисту громадян України, об'єктів виробничого та соціального призначення, довкілля від НС техногенного і природного характеру визначаються Законом України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», виданий Президентом України 8 червня 2000 року. Згідно даного Закону, захист населення і територій від НС техногенного і природного характеру здійснюється на принципах:

- пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я людей і довкілля;

- безумовного надання переваги раціональній та превентивній безпеці; Вільного доступу населення до інформації щодо захисту населення і територій від НС техногенного і природного характеру ;

- особистої відповідальності та піклування громадян про власну безпеку, неухильного дотримання ними правил поведінки та дій у НС техногенного і природного характеру ;

- відповідальність у межах своїх повноважень посадових осіб за дотримання вимог цього Закону;

- обов'язковості завчасної реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникненню НС техногенного і природного характеру та мінімізацію їх негативних психосоціальних наслідків;

- урахування економічних, природних та інших особливостей територій і ступеня реальної небезпеки виникнення НС техногенного і природного характеру ;

- максимально можливого, ефективного і комплексного використання наявних сил і засобів, які призначені для запобігання НС техногенного і природного характеру і реагування на них.

2. До плану дій (реагування) додаються:

- схема (План) управління, зв'язку, оповіщення і взаємодії з пояснювальною запискою;

- план-календар дій органів управління, сил і структурних підрозділів об'єкта, при раптовому нападі противника за сигналом «ПОВІТРЯНА НЕБЕЗПЕКА» та за сигналом «ПОВІТРЯНА НЕБЕЗПЕКА МИНУЛА»; у

режимах повсякденної діяльності, підвищеної готовності, НС, надзвичайного і воєнного стану;

- карта (схема) регіону з позначеними на ній (нанесеними) місцями розташування об'єкта цивільного захисту, піднятими частками (місцями) можливої техногенної, природної, екологічної небезпеки на наслідків використання воєнних засобів враження, графічними елементами рішення Начальника цивільного захисту об'єкта на організацію дій і захисту особового складу та підпорядкованих структурних підрозділів в НС, графічними елементами плану евакуації (розосередження) та необхідними розрахунками;

- план евакуації об'єкта в замську зону (план розосередження в безпечні від НС райони, якщо евакуаційні заходи об'єкта не плануються);

- особисті плани дій (папки з робочими документами у першому примірнику) керівного складу об'єкта та командирів (начальників) служб і невоєнізованих формувань цивільного захисту. Другий примірник особистого плану (робочих документів) дій – на робочому місці посадової особи;

- необхідні довідкові документи з питань управління, зв'язку, оповіщення, взаємодії, організації захисту, матеріально-технічного забезпечення цивільного захисту (ЦЗ), тощо.

З метою забезпечити достатній рівень готовності цивільного захисту об'єкта до дій у НС розробляються довгострокові документи і документи підготовки цивільного захисту в поточному році.

Довгостроковими документами є:

- план цивільного захисту об'єкта;

- наказ про організацію і ведення цивільного захисту;

- перспективний план розвитку і удосконалення цивільного захисту;

- план підготовки та підвищення кваліфікації керівного складу цивільного захисту об'єкта, науково-педагогічного складу викладачів нормативних дисциплін «Цивільний захист», «Безпека життєдіяльності людини».

Наказом Начальника цивільного захисту про організацію і ведення цивільного захисту на об'єкті визначаються посадові особи і керівні органи; служби і невоєнізовані формування цивільного захисту, їх призначення і функції, організаційна структура, кількісний склад і матеріально-технічне забезпечення; організація підготовки керівного складу та навчання за тематикою цивільного захисту працівників підприємств, контроль організації підготовки і стану цивільного захисту в структурних підрозділах і звітність.

Планом розвитку і вдосконалення цивільного захисту об'єкта (установи, підприємства) передбачається:

- розвиток і вдосконалення системи управління, зв'язку, оповіщення, взаємодії і інформування особового складу щодо загрози, виникнення, характеру НС та вжитих заходах;

- оновлення, вдосконалення збереження і порядку видачі засобів індивідуального протирадіаційного, протихімічного, медичного захисту і спеціальних приладів об'єктового резерву;

- забезпечення особового складу об'єкта засобами колективного захисту за місцем постійної дислокації, в заміській зоні і в безпечних районах розосередження;

- розвиток і вдосконалення матеріально – технічного забезпечення за місцем постійної дислокації, в заміській зоні і в безпечних районах розосередження;

Щорічно розробляються: наказ про стан цивільного захисту в минулому році та основні завдання на наступний рік; план (основні заходи) підготовки цивільного захисту об'єкта в наступному році; навчальний план і розклад занять з постійним складом працівників підприємств за тематикою цивільного захисту.

3. Метою плану локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій є планування дій (взаємодії) персоналу підприємства, спецпідрозділів, населення, центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо локалізації і ліквідації аварій та пом'якшення їх наслідків.

Оперативні частини ПЛАС розробляються для аварій на рівнях «А» і «Б» і «В».

На рівні «А» аварія характеризується розвитком аварії в межах одного виробництва (цеху, відділення, виробничої дільниці), яке є структурним підрозділом підприємства.

На рівні «Б» аварія характеризується переходом за межі структурного підрозділу і розвитком її в межах підприємства.

На рівні «В» аварія характеризується розвитком і переходом за межі території підприємства, можливістю впливу вражаючих чинників аварії на населення розташованих поблизу населених районів та інші підприємства (об'єкти), а також на довкілля.

Розробка ПЛАС може виконуватися власником самостійно або із залученням спеціалізованих організацій, за умови, що вони мають дозвіл на виконання такої роботи, отриманий у встановленому порядку.

ПЛАС повинен охоплювати всі рівні розвитку аварії, які встановлені в процесі аналізу небезпек.

ПЛАС розробляється з урахуванням усіх станів підприємства: пуск, робота, зупинка і ремонт.

ПЛАС ґрунтується:

На прогнозуванні сценаріїв виникнення аварій.

На постадійному аналізі сценаріїв розвитку аварій і масштабів їх наслідків.

На оцінці достатності існуючих заходів, які перешкоджають виникненню і розвитку аварії, а також технічних засобів локалізації аварій.

На аналізі дій виробничого персоналу та спеціальних підрозділів щодо локалізації аварійних ситуацій (аварій) на відповідних стадіях їх розвитку.

ПЛАС повинен містити:

Титульний лист.

Аналітичну частину, в якій міститься аналіз небезпек, можливих аварій та їхніх наслідків.

Оперативну частину, яка регламентує порядок взаємодії та дій персоналу, спецпідрозділів і населення в умовах аварії. Зміст оперативної частини змінюється залежно від рівня аварії, на який вона поширюється.

Додатки, які складаються з документів: копії наказу по підприємству про призначення посадової особи (осіб), які виконують функції відповідального керівника робіт щодо локалізації та ліквідації аварій при аваріях на рівнях «А» і «Б», та рішення органів місцевого самоврядування про призначення посадової особи (осіб), які виконують функції відповідального керівника робіт щодо локалізації та ліквідації аварій при аваріях на рівні «В».

ПЛАС має бути пронумерований, зброшурований, затверджений і узгоджений відповідними організаціями, а також скріплений печатками підприємств і організацій, які узгодили його.

ПЛАС повинен бути узгоджений з територіальними управліннями Держнаглядохоронпраці, з територіальними органами МНС, територіальними установами державної санепідемслужби та, при потребі, з органами місцевого самоврядування.

ПЛАС затверджується власником підприємства. Оперативна частина ПЛАС для аварій рівня «В» затверджується органами місцевого самоврядування.

ПЛАС у повному обсязі повинен знаходитись у керівника і диспетчера підприємства, в територіальному управлінні Держнаглядохоронпраці, а також територіальному органі МНС.

Витяги з ПЛАС у обсязі, який є достатнім для якісного виконання відповідних дій, мають знаходитись у керівників (начальників) виробництв (цехів, відділень, виробничих дільниць), в оперативно – координаційних центрах територіальних органів МНС України, Державних аварійно – рятувальних службах, які обслуговують відповідний потенційно – небезпечний об'єкт, а також на робочих місцях.

ПЛАС належить переглядати через кожні п'ять років.

Позачерговий перегляд ПЛАС здійснюється за розпорядженням (приписом) органів Держнаглядохоронпраці, а також при змінах у технології, апаратурному оформленні метрологічному забезпеченні технологічних процесів, змінах в організації виробництва, за наявності даних про аварії на аналогічних підприємствах.

Ліквідації аварій НС включає:

- розвідку осередків НА;
- аварійно-рятувальні і лікувально-евакуаційні заходи;
- локалізацію і гасіння пожеж;
- відбудову споруд і шляхів сполучення;
- проведення ізоляційно-обмежувальних заходів в осередках біологічного зараження;
- проведення спеціальної обробки населення;
- дезактивації, дегазації техніки, доріг, місцевості тощо.

4. На об'єкті господарювання планують, організовують і проводять підготовку керівного складу, командирів формувань, робітників і службовців. Основою проведення навчальних заходів є наказ начальника ЦЗ об'єкта за підсумками підготовки з ЦЗ за минулий рік і завдання на новий навчальний рік, який триває з 2 січня до 30 листопада.

До наказу додають:

- перелік навчальних груп;
- перелік тем навчань і тренувань з ЦЗ;
- тематику підготовки з ЦЗ;
- план підготовки керівного складу, невоєнізованих формувань, робітників та службовців, які не входять до воєнізованих формувань і аварійно-рятувальних служб;
- розклад занять для кожної навчальної групи або планових заняттях.

Окремі теми можуть відпрацьовуватись самостійно.

Особи керівного складу проходять функціональне навчання з відривом від виробництва в перший рік призначення на посаду і в подальшому не рідше одного разу на 3-5 років залежно від категорії осіб керівного складу ЦЗ.

На об'єкті господарювання підготовку керівного складу планують і проводять згідно з тематикою в обсязі 15 год у групі начальника ЦЗ об'єкта, до якої входять заступники начальника ЦЗ, начальники служб та головні спеціалісти, начальники цехів та інших структурних підрозділів, командири формувань загального призначення. Заняття в групі проводять начальник ЦЗ об'єкта, його заступники, начальники служб, головні спеціалісти. Вивчають теми програми на зборах або планових заняттях. Окремі теми можуть відпрацьовуватись самостійно.

Підготовка працівників об'єкта здійснюється за тематикою спеціальних програм. За наказом керівника усіх працівників розподіляють у навчальні групи, які утворюються у структурних підрозділах із працівників, що входять до складу невоєнізованих формувань ЦЗ і аварійно-рятувальних служб, і окремо навчальні групи із працівників, які не входять до складу формувань.

Підготовка працівників, які ввійшли до складу невоєнізованих формувань ЦЗ, здійснюється за програмою спеціальної підготовки невоєнізованих формувань. Заняття проводять керівники груп – командири формувань під керівництвом штатних працівників з питань НС та ЦЗ, начальники служб ЦЗ.

До проведення занять з надання першої медичної допомоги залучають медичних працівників об'єкта господарської діяльності.

На завершальному етапі підготовки підвищення рівня знань та практичних навичок у керівного складу, формувань ЦЗ та персоналу об'єкта щодо дій у НС здійснюється у ході проведення комплексних об'єктових навчань та тренувань.

Комплексні об'єктові навчання відбуваються один раз на три роки тривалістю до двох діб на всіх об'єктах господарювання, що мають категорію з ЦЗ, з кількістю робітників і службовців 300 і більше осіб, у медичних лікувально-профілактичних установах з кількістю 600 ліжок і більше.

Комплексні об'єктові тренування проводять один раз на три роки тривалістю до однієї доби на підприємствах, установах та в організаціях незалежно від форм власності з кількістю працівників до 300 осіб, у медичних лікувально-профілактичних установах з кількістю до 600 ліжок, а також у закладах вищої освіти.

Підготовку студентів, курсантів, учнів та вихованців закладів освіти організовують і здійснюють відповідно до функціональної освітньої підсистеми «Навчання з питань безпеки життєдіяльності» ЄСЦЗ за програмами, затвердженими МОН України і погодженими в МНС.

Підготовку студентів вищих навчальних закладів освіти I-IV рівнів акредитації здійснюють за спеціальними програмами нормативних навчальних дисциплін «Цивільний захист» і «Безпека життєдіяльності».

АУДИТОРНА САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Розглянути хід проведення планування укриття найбільш працюючої зміни у захисних спорудах цивільного захисту (ЗСЦЗ), а також працюючої зміни чергового і лінійного персоналу, які забезпечують життєдіяльність міст.

1. Мета та завдання планування укриття

Планування укриття персоналу у ЗСЦЗ проводиться з метою:

- розподілу в укриття ЗСЦЗ найбільшої працюючої зміни;
- визначення додаткової потреби у ЗСЦЗ;
- планування заходів щодо збільшення наявного фонду ЗСЦЗ, які реалізуються завчасно та у загрозливий період.

2. Порядок планування укриття:

- заходи щодо укриття персоналу здійснюються відповідно до вимог розділу 3 ДБН В.1.2-4-2006 «Інженерно-технічні заходи ЦЗ (ЦО)»;
- коригування планів та розрахунків проводиться станом на 1.11 п/р.

Планування укриття персоналу включає наступні заходи.

3. Уточнення показників існуючих ЗСЦЗ на підставі облікових документів на споруди та актів перевірки їх стану.

4. Збір та уточнення необхідних вихідних даних для планування укриття, а саме:

- чисельність працівників і службовців найбільш працюючої зміни (НПЗ);
- перелік структурних підрозділів розміщених на різних адміністративно-територіальних одиницях (АТО);
- розрахунок зон ураження для ПНО, у разі аварій на них;
- кількість та технічні характеристики наявних ЗСЦЗ;
- споруди, які протягом 12 годин можуть бути пристосовані під ЗСЦЗ ;
- загальна кількість персоналу, яка підлягає укриттю;
- затвержені межі зон можливих руйнувань, затоплення тощо;
- дані щодо планування завчасної евакуації;

- дані щодо порядку впровадження режимів РХЗ з використанням засобів колективного захисту у разі РХ забруднення території.

5. Проведення розрахунку укриття персоналу підприємства у ЗСЦЗ та визначення додаткової потреби у ЗСЦЗ відповідно до чинних вимог.

6. Визначення обсягу заходів, які необхідно завчасно реалізувати для збільшення наявного фонду ЗСЦЗ.

До цих заходів відноситься:

- будівництво ЗС, ПРУ для НПЗ об'єктів,;
- будівництво окремих ЗСЦЗ та реалізація інших інженерно-технічних заходів (ІТЗ);
- підбір підвальних та інших заглиблених приміщень, які можливо протягом 12 годин привести в готовність як захисні споруди;
- здійснення необхідних підготовчих заходів на будівництво швидкобудуємих сховищ та протирадіаційних укриття (ПРУ);
- розрахунок матеріалів, техніки для будівництва, які забезпечать:
- швидке будівництво ЗС із промисловим та спрощеним обладнанням;
- будівництво ПРУ, простіших укриттів;
- дообладнання підвальних та інших заглиблених приміщень послідовно під простіші та підсилені укриття.

7. Визначення обсягу заходів, які плануються до реалізації у період виникнення загрози надзвичайної ситуації або на особливий період.

До цих заходів відноситься:

- приховане приведення у готовність ЗСЦЗ;
- приведення в готовність решти ЗСЦЗ (протягом 12 годин);
- прискорене будівництво сховищ яких не вистачає для НПЗ;
- будівництво протирадіаційних укриттів, що швидкобудуємі;
- дообладнання підвальних та інших заглиблених приміщень;
- повсюдне будівництво простіших укриттів (перекритих щілин) для робітників і службовців НПЗ – протягом 24 годин.

8. Вимоги щодо документального оформлення планування укриття.

За результатами планування оформлюються:

- таблиця розрахунку укриття;
- пояснювальна записка;
- карта (схема) розміщення ЗСЦЗ;
- план-графік заходів щодо посиленого захисту керівного складу, робочого персоналу підприємств у ЗСЦЗ в особливий період.

8.1. Вимоги щодо порядку заповнення Таблиці розрахунку укриття.

Таблиця обов'язково повинна містити перелік усіх об'єктів, які відповідно до розділу 3 ДБН В.1.2-4-2006 «ІТЗ ЦЗ (ЦО)», повинні забезпечувати укриття персоналу підприємства у ЗСЦЗ.

Розрахунки укриття проводяться з урахуванням запланованих заходів щодо завчасної евакуації.

8.2. Вимоги щодо порядку оформлення Пояснювальної записки.

Вона оформлюється у довільному вигляді. У її змісті обов'язково відображаються наступні заходи:

- зміст і порядок виконання організаційних та ІТЗ, які реалізуються завчасно для збільшення наявного фонду ЗСЦЗ;
- укриття НПЗ – у ЗС та приміщеннях, які пристосовані для укриття;
- укриття особового складу ПУ – у ПУ, ЗС і ПРУ;
- зміст і порядок виконання організаційних та ІТЗ, які плануються до реалізації у період загрози виникнення НС або на особливий період.

8.3. Розроблення схеми розміщення ЗСЦЗ на території об'єкту.

Схема розробляється для оптимального розміщення ЗСЦЗ на території об'єкту, з метою своєчасного укриття персоналу і виключення можливості розташування їх у зонах можливого ураження.

Схема розробляється на етапі проектування підприємства, а також при плануванні укриття персоналу.

Схема розміщення ЗСЦЗ повинна містити:

- існуючі ЗСЦЗ, із зазначенням кількості працівників, які передбачається укривати від кожної будівлі;
- кількість НПЗ підприємства;
- будівлі, у яких розміщені НПЗ, із зазначенням поверховості;
- маршрути руху з елементами інфраструктури, що перешкоджають проході, від будівель до ЗСЦЗ;
- місця плануємого будівництва швидкобудуємих ЗСЦЗ, розміщення інших приміщень, що пристосовуються для захисту;
- радіуси збору працівників НПЗ для їх укриття в ЗСЦЗ та інше.

При потребі схема може доповнюватися пояснювальною запискою.

8.4. Розроблення Плану – графіка заходів з нарощування захисту персоналу у ЗСЦЗ в особливий період.

План – графік виконується у вигляді таблиці довільної форми. Він повинен обов'язково містити зміст заходів, часовий інтервал їх виконання, виконавців та перелік структур, які залучаються до реалізації цих заходів.

Заходи групуються за ступенями готовності.

Завдання 2. Ознайомитись з методикою організації «Дня Цивільного захисту» у закладах освіти та на її підставі запропонувати свій варіант проведення цього заходу.

«День Цивільного захисту» (далі – «День ЦЗ») проводиться у загально-освітніх та професійно-технічних закладах освіти напередодні літніх шкільних канікул і є завершальним етапом щорічного навчання учнів за програмами «Основи безпеки життєдіяльності», «Захист Вітчизни» та «Основи здоров'я».

Мета проведення «Дня ЦЗ»:

- 1) закріплення учнями умінь, навичок щодо збереження та захисту здоров'я і життя під час НС, користування засобами індивідуального та колективного захисту, надання першої медичної само- та взаємодопомоги;
- 2) практичне відпрацювання учнями, педагогічним і обслуговуючим персоналом навчального закладу дій за планами реагування на НС;

3) формування і розвиток в учнях морально-психологічних якостей: мужності, витримки, ініціативи, взаємної виручки під час небезпеки, впевненості і ефективності заходів, що реалізуються ЄДСЦЗ.

Підготовка до «Дня ЦЗ» починається за 1...1,5 місяця до його проведення, при цьому розробляються наступні документи:

1. Наказ директора – начальника ЦЗ навчального закладу «Про підготовку і проведення «Дня ЦЗ» та об'єктового тренування в навчальному закладі».

2. План підготовки і проведення «Дня ЦЗ» і об'єктового тренування в навчальному закладі».

3. Графік проведення «Дня ЦЗ» в навчальному закладі.

4. Особисті плани роботи педагогічних працівників навчальних закладів і проведення «Дня ЦЗ» і об'єктового тренування.

Основними заходами, що плануються до «Дня ЦЗ» є:

1. Практичні заходи:

- збір постійного складу, школярів;

- перевірка укомплектованості й оснащеності невоєнізованих формувань ЦЗ;

- проведення в готовність захисної споруди;

- відпрацювання прийомів користування засобами індивідуального захисту;

- проведення протипожежних, світломаскувальних, герметизаційних та евакуаційних заходів;

- відпрацювання практичних дій відповідно до «Плану дій у НС»;

- знезаражування територій, будинків, майна тощо.

2. Навчально-методичні заходи:

- практичні, класно-групові заняття, семінари, бесіди, вікторини і відкриті уроки з залученням до їх проведення фахівців екологічної, пожежної, санітарно-епідеміологічної служб, працівників Управління ДСНС України в області, управління з питань НС ОДА, навчально-методичного центру ЦЗ та БЖД в області.

3. Агітаційно-пропагандистські заходи:

- тематичні радіогазети, огляди-конкурси стіннівок, малюнків, демонстрація відеоматеріалів, виставки засобів ЗІЗ, навчально-матеріальної бази;

- спортивні змагання, естафети, тренування.

Найбільш активними учасниками заходів «Дня ЦЗ» є учні класів, де викладається тематика ОБЖ, ЗВ, педагогічний колектив та обслуговуючий персонал навчального закладу, з складу яких комплектуються невоєнізовані формування ЦЗ. З невоєнізованими формуваннями ЦЗ відпрацьовується комплекс евакозаходів щодо уточнення списків евакуйованих, уточнення місць посадки на транспорт або формування пішої колони, розміщення у замиській зоні, визначається кількість і обсяг вантажу, що вивозиться.

У день проведення «Дня ЦЗ», до початку занять з педагогічним колективом та обслуговуючим складом школи відпрацьовуються питання оповіщення і збору, уточнюються та доводяться до виконавців дії при

виникненні НС відповідно до плану, а також проводиться перевірка готовності формувань до дій за призначенням. Заслуховування доповідей посадових осіб з уточненими розрахунками, заявками на одержання майна, по основним заходам «Плану дій при НС» керівник навчального закладу проводить у зручний для колективу час.

За добу до проведення «Дня ЦЗ» на інформаційному стенді закладу вивішується оголошення про час проведення кожного заходу і відповідальних за їх виконання осіб.

«День ЦЗ» починається з проведення загальношкільної лінійки урочистого відкриття «Дня ЦЗ» тривалістю до 30 хвилин до початку першого уроку чи оголошення про цю подію по шкільному радіо. Перед цим вчителі по класах, доводять інформацію про заходи, що проводитимуться у цей день в навчальному закладі, і ступінь участі в них учнів.

Головною умовою успішного проведення «Дня ЦЗ» повинна бути його насиченість практичними заходами, які б викликали жвавий інтерес в учнів. Тому, у залежності від тематики й обсягів навчання дітей з ОБЖ, ЗВ та Основ здоров'я, під час «Дня ЦЗ» можуть проводитися:

1. У молодших класах: вікторини, рольові ігри, змагання, до програми яких включається від однієї до декількох вправ, тренування, відпрацювання дій за сигналами оповіщення при виникненні НС по класах. Заходи можуть закінчуватися переглядом відеоматеріалів, що висвітлюють види НС.

2. У середніх класах: вікторини, відкриті уроки, змагання, естафети по класах і групах паралельних класів. Учні шостих-сьомих класів активно беруть участь в оперативному випуску стіннівок за тематикою ЦЗ чи по висвітленню ходу «Дня ЦЗ», а з числа накопичених матеріалів оформляються фотовітрини, фотоальбоми.

3. У старших класах: змагання, семінари з обговоренням підготовлених рефератів, практичні заняття з вирішення ситуаційних завдань.

У підготовчий період і в ході проведення заходів учні старших класів готують і озвучують радіогазету «Знай і умій», організують інші змістовні радіопередачі під час перерви, а також беруть участь у суддівстві вікторин і естафет в молодших та середніх класах. Також учні старших класів можуть бути залучені до підготовки та проведення занять з ОБЖ, ОЗ у молодших класах.

За рішенням директора, з визначеними класами організуються екскурсії у навчально-методичний центр ЦЗ та БЖД області, відвідуються захисні споруди, проводиться ознайомлення з організацією ЦЗ одного з підприємств і практичними заходами щодо захисту тварин і рослин від впливу НС.

Крім планових занять, учні під час «Дня ЦЗ» беруть участь:

- у конкурсі малюнків про допомогу при стихійних лихах, аваріях і катастрофах – на уроках малювання;

- у виготовленні найпростіших засобів захисту і підновлення навчально-матеріальної бази ЦЗ школи – на уроках праці;

- у вивченні тематики «Радіаційна безпека» – на практичних заняттях і тренуваннях.

У цей день активно використовуються міжпредметні зв'язки для поглибленого вивчення факторів, що ініціюють НС (фізика, хімія, астрономія, географія, біологія тощо), а також гуманітарні предмети (обговорення художніх творів та історичних подій, у яких висвітлюється тема НС). Крім того, всі учні середніх і старших класів прослуховують по шкільному радіо магнітофонний запис одного із сигналів оповіщення ЦЗ і спільно діють наприкінці одного з уроків щодо його практичного відпрацювання. Також, з метою запровадження єдиної методики проведення «Дня ЦЗ», обміну досвідом між керівним складом ЦЗ системи освіти, за місяць, на базі загальнонавчальних закладів, визначених управлінням освіти, проходять показові заняття «День ЦЗ»

Проведення заходів

Після урочистої лінійки відкриття «Дня ЦЗ», розпочинаються відкриті, підсумкові уроки, уроки-роздуми з курсу ОБЖБ інші заходи, на які можуть бути запрошені представники управління (відділу) ДСНС України, навчально-методичного центру ЦЗ та БЖД області, ветерани ЦЗ, ліквідатори аварії на ЧАЕС, батьки учнів.

Бесіда

Бесіда є найбільш доступною і широко розповсюдженою формою навчання. Це метод, коли вчитель ставить запитання перед учнями і при їх активній участі обговорює і уточнює відповіді на нього. Призначення бесіди – роз'яснення положень ЦЗ, які потребують прищеплення учням практичних навиків. Бесіда з даної сфери методично будується так, як і по іншому предмету, і може складатися з взаємопов'язаних між собою частин: вступної, основної і заключної. Вступна частина – підготовка учнів, визначення завдання, яке треба роз'яснити на даному занятті, використовуючи знання попереднього матеріалу. В основній частині бесіди вчитель розкриває новий матеріал. У заключній частині – перевіряє засвоєння головного питання нової теми, доводить домашнє завдання.

Ставити питання перед учнями потрібно дохідливо, щоб вони мали можливість дати осмислену відповідь. Вчитель повинен допомагати учням відповідати на запитання, але не підміняти відповіді учнів своїми. Бажано ширше використовувати приклади і порівняння, які зрозумілі учням і беруться з повсякденного життя. Щоб бесіда була більш дохідливою, необхідно використовувати різні посібники, пам'ятки, плакати з ЦЗ.

Особливе місце серед наочності повинні займати файли з фільмами по ЦЗ. Бажано демонструвати не весь фільм, а окремі його фрагменти, супроводжуючи їх відповідним коментарем. Іноді частину фільму можна показати в кінці заняття. Цей порядок проведення заняття методом бесіди з демонстрацією плакатів, фрагментів з фільмів можна вважати типовим.

Можливі і інші варіанти бесід, в залежності від рівня знань учнів і навчально-матеріальної бази. Дуже ефективним методом організації заняття є використання по ходу бесіди контролюючих прикладів (вибір правильної відповіді з декількох наданих). Все це викликає інтерес і сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу з питань ЦЗ. Усі перераховані методичні засоби з використання наочностей технічних засобів навчання, які

рекомендовані при проведенні бесід, можуть використовуватись і при проведенні вікторин.

Вікторини

Найбільш проста форма закріплення знань – вікторина. По змісту вона може бути тематичною, тобто, проводиться тільки по питаннях ЦЗ або комплексною, коли поряд з питаннями з курсу БЖД, ОЗ, ЗВ, розглядаються їх зв'язки з іншими предметами.

Для участі у вікторині від кожного класу або ланки виставляється команда. Інші учні класів беруть участь у якості вболівальників. Розпочати вікторину бажано з розминки капітанів чи безпосередньо з постановки питань керівником вікторини (вчитель ОБЖ, класний керівник, вчитель ЗВ) і відповідей її учасників. Керівник вікторини ставить запитання з розрахунку підготовленості і вікових особливостей учнів, а вони відповідають на них. Задавати питання командам можна по-різному: усно, показати плакат, кадр з відеофільму тощо, при цьому необхідно виходити з можливості матеріального забезпечення і ступеня підготовленості учнів. При відповідях можуть теж використовуватись плакати і інші наочні посібники, ЗІЗ, макети, прибори тощо.

Кількість питань у вікторині ставиться в залежності від кількості учнів, які беруть участь, але не більше 5...6, якщо вікторина тематична. Важливо, щоб питання і практичні завдання до вікторин і змагань підбирали самі учні (команда для команди, або один учасник – іншому). Щоб зацікавити учнів, сприяти вихованню їх активної життєвої позиції та підготовки до самостійного життя, питання і відповіді не повинні носити характер іспиту чи заліку.

Для підведення підсумків вікторини створюється журі з вчителів, медичних працівників, батьків, старших учнів. Відповіді учнів можуть оцінюватися так: за вірну, вичерпну відповідь – 5 балів, за відповідь з незначними упущеннями – 4 бали, за відповідь з суттєвими помилками – 3 бали. Журі реєструє отримані бали за відповіді по кожному питанню, підводить підсумки і визначає місце, яке зайняв клас, ланка, команда у вікторині.

Різновидами вікторини можуть бути радіовікторини, брейн-ринги.

Радіовікторина

Підготовка до проведення такої вікторини розпочинається заздалегідь. На видному місці вивішується кольорова програма, в якій вказано місце і час проведення, коло питань і література для підготовки, а також нагороди переможцям. Кількість груп учасників визначається в залежності від динаміки потужності радіовузла.

Групи розміщуються, наприклад, в актовому залі на однаковій відстані від журі. Встановлюються динаміки (один на одну-дві групи). Питання задаються по радіо для усіх. Кожне питання обговорюється в команді, письмово складається відповідь і зв'язківець команди подає журі відповідь у конверті. Час на відповідь надається з моменту закінчення оголошення запитання. Для кожної відповіді встановлюється контрольний час, по використанню якого надається наступне запитання. Правильність відповідей оцінюється в балах. Надається декілька запитань, на кожне запитання визначена правильна

відповідь з найвищою оцінкою. Командам заздалегідь повідомляється сумарна кількість вищих оцінок, які необхідно набрати для правильних відповідей на запитання, для одержання перемоги. Все це викликає азарт у змаганнях команд і дозволяє тримати на контролі свої успіхи і невдачі. Бажано, після надання відповідей до журі, об'являти правильну відповідь по радіо для того, щоб команди мали можливість перевірити правильність своїх відповідей. Першість визначається по найбільшій кількості балів за правильні відповіді команди. Нагородами переможцям можуть бути солодощі, канцтовари, тощо.

Аукціон (брейн-ринг) відбувається в масштабі класу, паралельних класів. Якщо у радіовікторині бере участь і заохочується команда, то при проведенні аукціону (брейн-рингу) заохочуються окремі учасники, які швидко і вірно відповідали на запитання. В склад журі входить три і більше людини. У них для контролю є списки усіх питань і відповідей на них з визначенням кількості балів за кожну правильну відповідь. Оцінки, які виставляються за відповідь, члени журі показують на відкидних покажчиках, які вміщують цифри "0" до цифри, яка визначає найвищий бал. Для реєстрації учасників призначається секретар, який видає їм картки з картону чи ватману 20×15 см² з намальованими на них порядковими номерами.

Керівник брейну-рингу (заступник директора по навчально-виховній роботі) повертає барабан з пронумерованими кульками (можна більярдними), виймає кульку, називає номер, зачитує питання, і по оцінці суддів називає кількість балів за відповідь. Встановлюється час на відповідь. Учасники, які бажають відповісти на питання, підносять свій реєстраційний номер і, по дозволу керівника, відповідають. Кожний член журі демонструє кількість балів за відповідь учасника. Секретар записує номери трьох-чотирьох учасників, які раніше за усіх підняли картки, і отримані кожним з них бали. У ході аукціону (брейн-рингу) секретар обраховує відповіді і суму балів, яку набрав кожний учасник.

Після того, як у когось з учасників сума балів зрівняється з контрольною, він визначається переможцем, а послідувачі місця визначаються по найбільшій сумі балів. Для того, щоб у журі був час для підрахунку балів, після 3-4 питань пропонується номер художньої самодіяльності.

Тренування

Тренування організуються для класу, групи, ланки під керівництвом вчителя. Його мета – домогтися, щоб усі учні придбали навички і уміння у користуванні протигазом, ватно-марлевою пов'язкою, при необхідності могли надати допомогу як собі, так і іншим. Час кожного тренування не повинен перевищувати 30 хвилин. Місцем його проведення можуть бути відкриті майданчики, стадіон, клас. При проведенні тренування усі учні повинні бути забезпечені ЗІЗ. Якщо протигазів не вистачає, можна використати респіратори. Необхідно особливо наголошувати, що надійність захисту органів дихання, шкіри від НХР, залежить від підготовки ЗІЗ і умілого користування ними.

Керівникові тренувань слід готуватися до них заздалегідь. До демонстрації він може підготувати одного чи двох учнів. Керівник тренувань повинен чітко та зрозуміло довести відповідні нормативи до дітей, розповісти і

показати порядок виконання тих чи інших нормативів в цілому, після цього продемонструвати їх по елементах. Спочатку нормативи відпрацьовуються в довільному темпі, який згодом переходить у безперервну дію. Тренування повторюється до тих пір, поки учень не досягне нормативного результату, дотримуючись принципу – від простого до складного. Керівникові тренування слід брати до уваги вікові, фізіологічні, психологічні особливості дітей. При визначенні часу їх перебування у засобах захисту – пам'ятати, що багато з них ще не володіють достатньою фізичною витривалістю. Тому, необхідно суворо дотримуватись заходів безпеки та санітарно-гігієнічних правил користування ЗІЗ.

При тренуваннях рекомендується відпрацювати наступні навички та уміння (з урахуванням нормативів): визначення розміру маски протигазу; одягання протигазу та зняття його; виготовлення та одягання ватно-марлевої пов'язки; накладання гумового кровозупиняючого джгута; проведення часткової санітарної обробки після подолання ділянки радіоактивного зараження; проведення часткової санітарної обробки після подолання ділянки, зараженої ХНР; пристосування звичайного одягу для захисту шкіри; дії за сигналом «Увага всім!».

Змагання

Змагання є також однією з найактивніших, найбільш масових форм закріплення знань і удосконалення практичних навичок учнями. По своєму змісту і об'єму вони поділяються на два види: змагання з однієї вправи або комплексні змагання з послідовним відпрацюванням цілого ряду різноманітних вправ. Вони можуть бути як командні, так і особисті.

Висока організація змагань, узгодженість у роботі суддівської комісії і їх активність багато в чому залежить від правильно розробленої документації, яка передбачається при підготовці і проведенні змагань, від визначення і розташування суддів на етапах змагань, їх підготовки і інструктажу. Суддівська група у підготовчий період готує місце змагання і необхідну матеріальну базу.

До першої вікової групи в програму змагань можуть бути включені такі вправи як: укриття у захисній споруді по сигналу «Увага всім!»; одягання респіратора (протигаза); перебування в протигазі з фізичним навантаженням.

Для другої вікової групи в програму змагань включаються ті ж вправи, що і для першої групи, крім того: одягання протигазу на «ураженого»; виготовлення ватно-марлевої пов'язки; накладання первинної пов'язки на різні ділянки тіла; накладання гумового джгута на стегно (плече); накладання закрутки за допомогою хустинки і інших підручних засобів на стегно (плече).

У змагання можливо включати і інші вправи, які можуть виконувати учні відповідної вікової групи.

Приклади проведення вправ під час змагань:

1) укриття у сховищі по сигналу «Увага всім!». При відсутності сховища може бути використане підвальне приміщення чи окрема кімната. Учасники змагання шикуються ланками на майдані, який віддалений від сховища на 25-30 м. Керівник подає сигнал «Увага всім!». Учні швидко одягають протигази, переходять у сховище і зачиняють двері. У сховищі вони

розміщуються, дотримуючись відповідних правил поведінки. Час виконання вправи не враховується. Штрафні бали нараховуються: за неодагнений протигаз – 3 б., за незачинені двері укриття – 5 б., за невиконання правил поведінки за сигналом «Увага всім!» – 4 б;

2) одягання протигазу (респіратору). Учасники шикуються по групах з протигазами у похідному положенні. Суддя подає команду «Гази» (кожній групі окремо) і включає секундомір. Коли останній учасник одягне протигаз, суддя вимикає секундомір. На це відводиться 12 сек. Штрафні бали: якщо при надяганні протигазу не заплющені очі і не затримане дихання – 10 сек., після надягання протигазу (респіратору) не зроблено різкий видох – 10 сек., перекручена з'єднувальна трубка – 10 сек., зовнішнє повітря поступає під маску – 30 сек. Витрачено більше 12 секунд – не зараховується;

3) перебування в протигазі з навантаженням. Учасники шикуються на одній лінії (дві групи в колону по одному), для кожної групи виділяється суддя. По загальній команді «Гази! Вперед!» перші учасники від кожної групи надягають протигаз, пробігають 30-40 м, перетинають фінішну смугу, стають за смугою і знімають протигаз. Як тільки перший учасник перетнув фінішну смугу, суддя надає команду для виконання тієї ж вправи наступному учаснику. Перемагає та група, яка швидше вишикується за смугою фінішу. Учаснику, який не вірно одягнув протигаз, чи завчасно зняв його – результат не зараховується і учасник повторює все з початку;

4) одягання протигазу на «потерпілого». Учні шикуються в дві шеренги обличчям один до одного. Ті, що знаходяться в першій шерензі – змагаються, в другій – «умовно травмовані» лягають на землю (застелену підлогу). Змагання починається з команди «Гази» для першої шеренги. За цією командою одягаються особисті протигазу. За командою «Протигазу на травмованих одягнути!», ті, що змагаються, підбігають до травмованих, відкривають сумки їх протигазів, виймають маски, одягають їх на «потерпілих» і стають на місце. На виконання відводиться 30 секунд. Час зараховується від надання команди «Гази!» до моменту виконання вправи останнім з групи тих, що змагаються. Штрафні бали: за невірно одягнену маску протигазу чи перенос маски – 20 сек., за перевернуту з'єднувальну трубку – 10 сек., при втраті часу більше 30 сек. – результат не зараховано;

5) виготовлення ватно-марлевих пов'язок. Учасники шикуються біля столів, на яких знаходиться матеріал для виготовлення пов'язок. Суддя дає команду: «Ватно-марлеві пов'язки виготовити і одягнути!» та фіксує час, який витратив кожний учасник. На виконання вправи відводиться 3 хв. При оцінці виконання вправи береться до уваги якість виготовленої пов'язки і правильність її одягання. Якщо пов'язка слабо закріплена, нараховується 20 сек. штрафу, якщо одягнута невірно – 30 сек., якщо витрачено на її виготовлення більше 3 хв. – результат не зараховано;

6) накладання первинної пов'язки на різні ділянки тіла. Змагання по наданню першої медичної допомоги повинні проводитись під керівництвом медичного працівника. Учасники змагань забезпечуються перев'язувальним матеріалом і іншими засобами для надання першої медичної допомоги. Для

групи «потерпілих» видаються записки, в яких вказується вид і місце «ушкодження». Ті, що змагаються, шикуються кожний напроти «потерпілого» і за командою судді розпочинають накладання пов'язок. Дозволяється накладання пов'язок зверху на одяг. На виконання вправи надається 2 хв. 30 сек. При оцінці нараховується штраф: за невірне розташування бинта в руках того, що виконує вправу – 10 сек., за нещільне накладання пов'язки ("сповзає") – 30 сек., за закріплення пов'язки вузлом над раною – 30 сек. При витраті часу більш, ніж 2 хв. 30 сек. – результат не зараховано;

7) накладання гумового кровозупиняючого джгута на стегно (плече). Кожний учасник змагання стає навколо «умовно потерпілого» і тримає в руці джгут. «Умовно потерпілі» лежать. За командою судді учасники розпочинають накладати джгут на стегно (плече). Виконання вправи закінчується закріпленням джгута і визначенням часу його накладання (під джгут або в кишеню «умовно потерпілого» підкладається записка з визначенням часу). При оцінці штраф нараховується: за надмірне перетягування кінцівки джгутом – 20 сек., за накладання джгута на голе тіло – 20 сек., за накладання джгута на невідповідну частину тіла – 30 сек., якщо не здійснено контроль пульсу на периферичній судині – 30 сек., якщо витрачено більше часу, ніж 40 сек. – результат не зараховано. Таким самим чином можна організувати змагання по накладанню закрутки за допомогою хустки чи інших підручних засобів на стегно чи плече. На виконання цього завдання надається 1 хв. Штрафні бали нараховуються за ті ж помилки і таким самим чином, що і при накладні гумового джгута на стегно (плече).

Підведення підсумків є важливою і обов'язковою умовою проведення змагання. Без оцінки дій учасників, без визначення місця команди, змагання втрачають сенс, а учасники – цікавість. Змагання, як метод виховання і навчання учнів, по своєму змісту завжди повинні відповідати вимогам програми навчання і нормативам з питань ЦЗ.

Естафета

Проведення естафети спрямовано на: виховання в учнів таких важливих рис характеру, як сміливість, рішучість, наполегливість, спритність, витривалість; сприяння зміцненню фізичного здоров'я; розвиток тактичного мислення, вміння в обмежений час приймати рішення і діяти в складних обставинах.

Щоб гра пройшла повчально і цікаво, необхідно здійснити організаційну та підготовчу роботу, яка включає ряд заходів. Перш за все, створюється суддівська група, яка керує грою, в складі головного судді і його помічників (вони вибирають місце проведення, готують учасників і матеріальне забезпечення, обладнують місце проведення естафети). На додатковій до плану схемі, графічно наносяться: вихідний рубіж, маршрути прямування, рубезі виконання учбових питань та кінцевий пункт. Вказуються матеріальні і імітаційні засоби, необхідні для забезпечення учасників гри і для обладнання рубезів, маршрутів ділянок.

Керуючий грою, призначений начальником ЦЗ школи, готує для неї своїх помічників, тобто суддів. Вони вивчають план проведення естафети, старанно

розглядають кожне учбове питання, дії свої і учасників. Потім на місцевості організують два-три тренування по учбовим питанням на кожному рубежі.

Приклади проведення комбінованої естафети:

1-й варіант (при хорошій погоді). Команда з 5 чол. від класу. Перший етап – 1 чоловік – біг від старту, кидання м'яча у баскетбольний щит, подолання перешкод. Другий етап – 1 чоловік – одягання протигазу і біг в ньому до III етапу. Третій етап – 3 чоловіки – дії санітарного посту. Санітари у протигазах біжать до «потерпілого», одягають на нього протигаз, надають першу медичну допомогу і виносять його з осередку ураження. Команда оцінюється по загальному часу, який був витрачений під час змагання, з урахуванням балів на кожному етапі. Крім того, можуть бути включені і інші етапи для відпрацювання психологічної, фізичної витримки і силової підготовки, при діях у НС.

2-й варіант (при складних метеорологічних умовах, проводиться у закритому приміщенні). Команда 5 чол. Учасники шикуються на одній лінії двома групами у колону по одному. За командою «Гази! Вперед!», перші учасники від кожної групи одягають протигази, біжать вперед, підбігаючи до перешкоди (турнік), знімають протигази, підтягуються 5 разів, і повертаються до своєї команди. Як тільки вони перетнуть лінію фінішу (старту), наступні учасники одягають протигази і виконують усі вправи цієї естафети. Команда оцінюється за загальним часом і кількістю помилок при виконанні нормативу одягання протигазу.

Об'єктове тренування

Об'єктове тренування (ОТ) проводиться під час «Дня ЦЗ» на території навчального закладу з використанням навчально-матеріальної бази, при цьому навчальна діяльність не припиняється, а опрацювання навчальних питань, які потребують залучення максимально можливої кількості людей (наприклад, евакуація в безпечну зону і т.д.), проводяться в більш зручний час.

Особовий склад формувань ЦЗ залучається для виконання тільки тих практичних заходів, що визначені планами ЦЗ, або безпосередньо впливають із сформованої обстановки. До участі в ОТ залучається керівний, командно-начальницький склад, технічний персонал, вихованці навчального закладу.

За заявою керівника для надання методичної допомоги в організації і проведенні тренування залучається педагогічний склад навчально-методичного центру ЦЗ та БЖД, який спільно з групою управління тренуванням здійснює: вивчення та коригування документів з планування і проведення тренування; допомогу у проведенні занять з помічниками керівника тренування та керівниками груп; надання рекомендацій щодо розбору тренування.

Категорично забороняється розкривати тим, що навчаються, задум і план проведення тренування, підміняти керівників та начальників у ході вирішення поставлених навчань, а також втручатися у виконання ними своїх функціональних обов'язків, за винятком, коли рішення керівника або дії можуть привести до порушення заходів безпеки.

Основою підготовки та організації ОТ є вихідні дані, до яких вихідних належать: тема, мета, етапи, навчальні питання, склад учасників, термін,

обстановка ОТ. Вихідні дані визначає керівник тренування. У залежності від місцевих умов і створеної обстановки, для більш якісного відпрацювання в ході ОТ конкретних питань, тим, кого навчають, можуть вручатися ввідні.

Підведення підсумків «Дня ЦЗ»

Завершується «День ЦЗ» підведенням підсумків. На підставі особистих спостережень за діями учнів та педагогічного колективу, а також доповідей начальника штабу ЦЗ і своїх заступників, директор визначає місце, час їх підведення та готує підсумкову доповідь про виконання запланованих заходів з ЦЗ. У підсумковому виступі директор аналізує, як досягнута мета і як вирішені завдання «Дня ЦЗ», дає оцінку діям формувань, відзначає сміливі та ініціативні дії учнів, проявлені ними високі морально-психологічні якості.

За результатами підсумків складається наказ директора навчального закладу, в якому чітко визначено, що було зроблено позитивного, які недоліки мали місце, що необхідно доопрацювати, щоб не повторювати помилок. У наказі відзначаються вчителі і учні, які приймали активну участь у запланованих заходах у період підготовки і проведення «Дня ЦЗ» і ОТ. Цей наказ обов'язково повинен бути доведений до працівників школи, учнів, інших учасників.

Особовий склад школи: формування, команди, класи, учні, педагоги, які відзначилися під час виконання заходів з ЦЗ, нагороджуються призами, грамотами, сувенірами, при цьому можливо розмежування за віковими категоріями, окремі учні – за кращі індивідуальні показники. Після загального обговорення класні керівники у своїх класах підводять підсумки проведених відзначають тих, які домоглися успіхів.

З керівним складом, особами, які відповідали за проведення заходів, класними керівниками, директор навчального закладу разом із штабом ЦЗ проводить розбір «Дня ЦЗ» у інший визначений час. За результатами проведеного у навчальному закладі «Дня ЦЗ» здійснюються практичні заходи з усунення виявлених недоліків по підготовці школи до практичного навчання шляхом внесення необхідних зміни у плани, розклади занять з командно – начальницьким складом і формуваннями, а також у методику навчання учнів.

Про найбільш цікаві заходи або весь «День ЦЗ», бажано надрукувати статті у засобах масової інформації, де, крім вчителів та учнів, відзначити окремих працівників, батьків, які приймали активну участь у проведенні «Дня ЦЗ» і ОТ у навчальному закладі. В певній мірі це сприятиме стимулюванню учасників заходу і даватиме можливість керівництву навчального закладу і надалі сподіватись на їх активну участь і підтримку.

Протягом наступного тижня НШ ЦЗ і його заступники готують звіт про проведення «Дня ЦЗ» і ОТ начальнику районного (міського управління освіти).

Необхідно докласти максимум зусиль, щоб в стінах навчального закладу учні мали можливість підготувати себе до самостійного життя. Важлива роль у цьому належить "Дню ЦЗ". Тому, насичення програми його проведення практичними заходами, значною мірою повинно здійснюватись так, щоб одне з завдань освіти – збереження і зміцнення здоров'я дітей, навчання їх вмінню

правильно діяти в умовах виникнення НС техногенного та природного характеру – було виконано.

Наведені заходи треба враховувати, як один із можливих варіантів організації і проведення «Дня ЦЗ» і ОТ. У кожному конкретному випадку необхідно виходити з умов і можливостей, які наявні в арсеналі навчального закладу. Також треба розробити особистий план класного керівника по проведенню Дня ЦЗ,

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні питання цивільного захисту : навч. посібник / В. А. Дубінін та ін. Миколаїв : НУК, 2020. 464 с.
2. Качан С. І., Шелех Ю. Л. Професійна та цивільна безпека. Ч. 2. Цивільний захист об'єктів енергетики. Львів : Новий світ-2000, 2023. 239 с.
3. Кодекс Цивільного захисту України. Київ : Алерта, 2025. 130 с.
4. Левченко О. Г., Землянська О. В., Праховнік Н. А., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності та цивільний захист : підручник. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2021. 268 с.
5. Методичні рекомендації щодо організації цивільного захисту в закладі загальної середньої освіти / укладачі: Ю. Г. Юр'єва, Ю. С. Омедьченко. Херсон : НМЦ ЦЗ та БЖД Херсонської області, 2020. 73 с.
6. Особливості навчання розділу «Основи цивільного захисту» предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти : методичні рекомендації / за ред. І. В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОППО, 2020. 80 с.
7. Рачков С. М., Горпинченко В. М. Цивільний захист в закладах загальної середньої освіти : навч.-метод. посібник. Харків : НМЦ ЦЗ та БЖД Харківської області, 2019. 176 с.
8. Сонько С. П. Надзвичайні ситуації та цивільний захист населення. Львів : Магнолія 2006, 2024. 232 с.
9. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист. 3-те вид., стер. Київ : Знання, 2013. 487 с.

Препр. №

ПЛАН ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

ж. Сфера розпов.
2009

Премітка: обкладинка з підкреслю темно-синього
кольору (під формат А4),
написи виконуватся золотистим кольором,
розмір шрифту 18
висота малого гербу України – 3 см

Додаток 2

ПЕРЕЛІК

підприємств, установ, організацій, цехів, ділянок _____,
що продовжують свою діяльність в особливий період

№ з/п	Найменування підприємства, установ, організацій, ділянок, цеху	Підпорядкованість	Розташування	Найменування продукції, послуг, робіт
			_____ (ПШЕ)	

(ПШЕ)

(підпис)

"___" _____ 20__ р.

ПЛАН – ГРАФІК

виконання заходів щодо підвищення стійкості роботи підприємств, установ, організацій на особливий період

№ з/п	Найменування підприємств, установ, організацій	Назва заходів, що виконуватимуться	Найменування сил та засобів, що залучаються	Термін виконання «сф.»	Відписка про виконання

(ПШЕ)

(підпис)

"___" _____ 20__ р.

РОЗРАХУНОК

укриття робочого персоналу _____ у ЗСЦЗ
станом на 1 січня 200 ____ року

№ з/п	Назва підприємств, установ, організацій НПЗ, які підлягають укриттю	Чисельність НПЗ (що підлягає укриттю), осіб		Назви ЗСЦЗ		Інші назви споруд, які використовуються для укриття) шт / осіб	Споруди, які за 12 годин пристосовуються під ЗСЦЗ, шт / осіб	Процент укриття (%)	Потреба ЗСЦЗ для укриття НПЗ		Примітка
		сховища, шт / осіб	ПРУ, шт / осіб	сховища, осіб	ПРУ, осіб						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	

Примітки:	1	У графі 2 надаються відомості про всі підприємства, найбільшу працюючу зміну, які відповідно до вимог розділу 3 ДБН В. 1.2-4-2006 „Інженерно-технічні заходи цивільного захисту (цивільної оборони)” підлягають укриттю у захисних спорудах цивільного захисту (цивільної оборони). Дані показувати в розгорнутому вигляді за кожне підприємство. У разі коли підприємство одночасно підпадає під декілька визначень, то його дані вносяться лише один раз і не дублюються в інших
	2	У графі 3 надаються відомості щодо НПЗ на кожному підприємстві, загальна чисельність НПЗ
	3	У графах 4 та 5 надаються відомості про назви ЗСЦЗ (сховища та протипульсійні укриття, їх місткість) щодо підприємств
	4	У графі 6 надаються відомості щодо наявних споруд підземного простору, фонду підвільних приміщень, які можуть бути використані для укриття, їх місткість
	5	У графі 7 надаються відомості щодо споруд, які за 12 годин пристосовуються під ЗСЦЗ
	6	У графі 8 вказуються відомості у відсотках щодо забезпеченості укриття наявними ЗСЦЗ НПЗ
	7	У графах 9 та 10 надаються відомості щодо кількості (місткості) ЗСЦЗ, які необхідно додатково (не вистачає) для забезпечення укриття НПЗ відповідно до нормативних вимог

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

проведення основних заходів цивільного захисту

№ з/п	Найменування заходу	Відповідальні за виконання	Час на виконання	Час виконання												Відпр.																																																																	
				Перший день						МЗ																																																																							
				Хвилини						Години																																																																							
				10	20	30	40	50	60	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72
1				приведення у режим підвищеної готовності																																																																													
1				приведення у режим загрози воєнного стану																																																																													
				приведення у режим воєнного стану																																																																													

“ ” (місяць) 20 р. (літис) _____ (літис)

РОЗРАХУНОК

забезпечення і порядок видачі засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, Дозиметричного контролю

№ з/п	Найменування структурного підрозділу підприємства	Засоби індивідуального захисту				Прилади РХР та ДК				Місце та строки видачі
		Протигази ГП-7		Респиратори		МКС-05		ВПХР		
		потреба	в наявності	потреба	в наявності	потреба	в наявності	потреба	в наявності	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	цех №5	100	80	100	100	8	3	3	1	цех №5 "Г" +

“ ” (місяць) 20 р. (літис) _____ (літис)

Підприємство

ПЛАН

приведення сховища (ТРУ) (інв. № _____) у готовність до прийому людей, яких необхідно укрити

№ з/п	Найменування робіт	Відповідальний виконавець	Час виконання														
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12			
1	Інструктаж о/с		↑														
2	Підготовка проходів, вхід до сховища та установка знаків "Вхід"		↑														
3	Зняття дверей (мирний час) та перевірка затворів			↑													
4	Звільнення приміщень сховища від матеріалів (мирний час)				↑												
5	Розміщення нар та приладів					↑											
6	Закриття і герметизація отворів						↑										
7	Створення запасів продовольства							↑									
8	Перевірка системи повітропостачання								↑								
9	Розконсервування та пробний запуск ДЭС												↑				
10	Відключення системи опалення													↑			
11	Перевірка справності системи електропостачання														↑		
12	Підключення засобів зв'язку та оповіщення															↑	
13	Доукомплектування інвентарем та іншим майном																↑
14	Перевірка на герметичність																↑

“ ” (показ) _____ 20__ р. _____ (підпис) _____ (ПІВ)

СПИСОК

оповіщення та інформування керівного складу та працівників підприємств, установ, організацій.

№ з/п	Займана посада	Прізвище, ім'я та по батькові	Адреса, номер домашнього телефону, (мобільного)	Номер службового автомобіля, адреса вдома, номер домашнього телефону, (мобільного)	Примітка
1	2	3	4	5	6

“ _____ ” _____ 20____ р. _____ (підпис) _____ (ПІВ)

Графік
без аварійної зупинки виробництва

№ з. п.	Найменування заходів	Виконавці	Термін виконання, хвилини																	
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15			
1.	Отримання сигналу (повідомлення)																			
2.	Оповіщення це хів, виробничих піллянок, служб.																			
3.	Зупинки і має це ве відключення станків та іншого устаткування (обладнання).																			
4.	Відключення щитів живлення, відбір напруги з щитних мостів. Доповідь ~~на~~ це хів про зупинку виробництва.																			
5.	Евакуація персоналу у ЗС.																			
6.	Перекриття подачі стислого повітря споживачам на головному розподільчому щиті компресорної станції.																			
7.	Перекриття подачі газу.																			
8.	Перекриття гарячої води в системі опалення.																			
9.	Відключення електроживлення на головному розподільчому щиті.																			
10.	Доповідь головного інженера про стан об'єкту.																			

Головний інженер _____
 Начальник штабу ЦЗ _____

Графік
 безаварійної зупинки виробництва

№ з. п.	Найменування заходів	Виконавці	Термін виконання, хвилини																	
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15			
1.	Отримання сигналу (повідомлення)																			
2.	Оповіщення цехів, виробничих підрозділів, служб.																			
3.	Зупинка і масове відключення станків та іншого устаткування (обладнання).																			
4.	Відключення щитів живлення, відбір напруги з шинних мостів. Додовідь ~~на~~ цехів про зупинку виробництва.																			
5.	Евакуація персоналу у ЗС.																			
6.	Перекриття подачі стислого повітря споживачам на головному розподільчому щиті компресорної станції.																			
7.	Перекриття подачі газу.																			
8.	Перекриття гарячої води в системі опалення.																			
9.	Відключення електроживлення на головному розподільчому щиті.																			
10.	Додовідь головного інженера про стан об'єкту.																			

Головний інженер _____
 Начальник штабу ЦЗ _____